

JUNG TİPOLOJİSİ BAĞLAMINDA KİŞİLİK TİPİ ANALİZİ: DENİZİN ÇAĞIRIŞI ROMANINDA ÖĞRETMEN KARAKTERİ

Personality Type Analysis in the Context of Jungian Typology: The Teacher
in the Novel *Denizin Çağırışı* [Call of the Sea]

Aslı ÜNLÜ*

ÖZ

Kemal Bilbaşar'ın ilk romanı olma özelliğini taşıyan *Denizin Çağırışı* yazarın 1941 yılında yayımladığı önemli ve özgün bir eserdir. Bilbaşar'ın daha sonra kaleme aldığı ve farklı bir üslup yakaladığı *Cemo* ve *Memo* gibi romanları daha fazla öne çıkmış, *Denizin Çağırışı* adlı romanı sözü edilen eserlerinin gölgesinde kalmıştır. Birçok araştırmacı tarafından Türk edebiyatındaki psikolojik anlamda yabancılaşmanın ilk örneği olarak kabul edilen *Denizin Çağırışı*, romanda adı anılmayan öğretmen karakterinin ruhsal dünyasını ele alan bir psikolojik tahlil romanı olma özelliğini taşır. *Denizin Çağırışı* bu bakımdan Türk edebiyatında psikolojik tahlilin başarılı ilk örneklerindedir. Bilbaşar, *Denizin Çağırışı*'nda zayıf karakterli, iradesiz, topluma yabancılaşmış, hayat karşısında başarısız olmuş bir öğretmeni ele almıştır. Öğretmenin bilinçaltı romanda "somut" bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan söz konusu karakterin kişilik tipini tahlil etmek, Jung tipolojisi bağlamında psikolojik tipini tespit etmek mümkündür. Kemal Bilbaşar tarafından adeta çıplak bir biçimde okurun analizine sunulan öğretmen karakteri, Jung tipolojisi bakımından incelenmeye değer, karmaşık ve dikkat çekici bir roman kahramanıdır. Bu çalışmada *Denizin Çağırışı* romanının ana öznesi öğretmen karakterine odaklanılıp öğretmen karakterini Türk edebiyatındaki diğer karakterlerden farklı ve özgün kılan özelliklerden bahsedilecek, öğretmen karakterinin Jung tipolojisi bağlamında kişilik tipi tespit edilecektir.

Anahtar Sözcükler: Kemal Bilbaşar, *Denizin Çağırışı*, karakter tahlili, Jung tipolojisi, psikolojik tipler.

ABSTRACT

Denizin Çağırışı [Call of the Sea], which is the first novel of Kemal Bilbaşar, is an important and inventive literary work published by the author himself in 1941. Bilbaşar's later novels such as *Cemo* and *Memo*, in which he captured a different writing style and voice, came to the fore, while his novel called *Denizin Çağırışı* re-

* Doktora Öğrencisi. İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul/Türkiye. E-posta: asliunlu1905@outlook.com. ORCID: 0009-0006-6213-1059.

mained in the shadow of his other aforementioned novels. *Denizin Çağırışı*, which is considered by many researchers as the first example of psychological alienation in Turkish literature, is psychological analysis novel that deals with the spiritual world of the teacher character, whose name is not mentioned in the novel. In this respect, *Denizin Çağırışı* is one of the first successful examples of psychological analysis in Turkish literature. In the *Denizin Çağırışı*, Bilbaşar focuses on a teacher who is a slight, volitionless, alienated from society and unsuccessful in life. The teacher's subconscious appears as a "concrete" element in the novel. In this respect, it is possible to analyse the personality type of the character and determine his psychological type in the context of Jungian typology. The teacher character written by Kemal Bilbaşar is a complex and remarkable novel character worth examining in the terms of Jungian typology. In this study, the main subject of the novel *Denizin Çağırışı*, the teacher character, will be focus on and the characteristics that make the teacher character different and unique from other characters in Turkish literature will be discussed, and the personality type of the teacher will be determined in the context of the Jungian typology.

Keywords: Kemal Bilbaşar, *Denizin Çağırışı*, character analysis, Jungian typology, psychological types.

Giriş

Kişiliğin yapısı, kişilik tutumları, kişiliğin işlevleri ve kişilik tipleri, psikoloji biliminin üzerinde durduğu bir mesele olarak dikkat çeker. Toplumunu oluşturan bireylerin benzer ve zıt yönlerinin tespit edilmesi, bu benzer ve zıt özelliklerden hareketle çeşitli kişilik tiplerinin belirlenmesi çabası, tarihsel anlamda çok eskiye dayanır. Carl Gustav Jung'a göre çeşitli kişilik özelliklerinden hareketle kişilik tiplerinin belirlenmeye çalışılması, kökeni Antik Çağ'a kadar uzanan bir uğraş olarak değerlendirilmelidir. Jung bu bağlamdaki çalışmaların hekimlerce başlatıldığına işaret eder ve bu hekimler arasından insan bedenindeki maddelerle kişilik özellikleri arasında bir ilgi kurarak dört farklı mizaç olduğunu ileri süren Yunan hekim Galenos'a dikkat çeker. Galenos'un bu söz konusu kişilik tipi sınıflamasının temelinde Hippokrates'in bedeninin dört salgısını dört temel elementin -hava, su, ateş, toprak- özellikleriyle eşleştirerek ve bu salgılara ruh hâli adını vererek geliştirdiği model yatar. Hippokrates'e göre insan bedeninde kan, balgam, sarı safra ve kara safra olmak üzere dört madde bulunur ve maddeler, dört temel elementin özelliklerini yansıtırlar. Hippokrates'in fikirlerinden hareketle bu maddelerin insan bünyesindeki fazlalık ve azlığını dikkate alarak dört farklı mizaç tipi olduğunu ileri süren Galenos, bu dört temel mizacı kanlı, sakin, sinirli ve melankolik olarak adlandırmış, her mizacın tipik özellikleri olduğunu belir-

terek bu özellikleri sıralamıştır. Galenos'a göre kanın ağır bastığı tipler kanlı tip sınıfına girerler ve bunlar genellikle iyimser, neşeli ve güvenilir bir profil çizerler. Balgamın ağır bastığı tipler daha ziyade sakin tiplerdir; bu tiplerin belirgin özellikleri sessiz, kibar, akılcı, tutarlı ve kimi zaman utangaç olmalarıdır. Bünyesinde sarı safranın ağır bastığı bireyler sinirli olma eğilimindedirler, toplum tarafından ateşli ve aksi olarak algılanırlar. Melankolik tiplerde ise kara safra salgısının fazla olduğu görülür; çoğunlukla üzgün ve korkulu bir yapıda olan melankolik tiplerin sanatsal duyarlılıkları fazladır (Jung, 2019: 447). Günümüze değin birçok psikolog ve araştırmacı tarafından Galenos'un fikirleri geliştirilmiş, kişilik tipi meselesi üzerine araştırmalar sürdürülmüş, farklı kişilik tipi kuramları ortaya atılmıştır. Bu çalışmada Jung tipolojisi üzerinde durulacak, Jung'un psikolojik tipler olarak değerlendirdiği sekiz farklı kişilik tipi ve bu kişilik tiplerinin belirgin özelliklerinden bahsedilecektir.

Ortaya koyduğu çalışmalarla, ileri sürdüğü görüşlerle ve şekillendirdiği çeşitli kuramlarla psikoloji alanının en tanınmış ve yetkin isimlerinden biri olmayı başaran Carl Gustav Jung da bir araya gelerek toplumu oluşturan bireylerin belli durum ve olaylar karşısında takındıkları tutumları ve sergiledikleri davranışları incelemiş, bu tutum ve davranışların fertler arasındaki dağılımını gözlemleyerek farklı mizaç özellikleri olduğuna dikkat çekmiş, bu mizaç özelliklerinden ve bireylerin duygu, düşünce durumlarından ve davranış biçimlerinden hareketle toplumu oluşturan bireylerin farklı kişilik tipleri adı altında sınıflanabileceğini ileri sürmüştür. Jung'a göre libidonun akış yönüne ve bireyin dış dünya ve çevresi ile ilişkilerine göre temelde iki tutum tipinden söz etmek lazımdır; Jung bu tutum tiplerini dışadönük (*extravert*) ile içedönük (*introvert*) olarak adlandırmıştır. Jung'un libidolarının dışarıya doğru aktığına işaret ettiği dışadönükler, dış dünya ve çevreleri ile yakın ilişkiler kurmak arzusunda olan, insan, nesne ve olaylara ilgi ve merak gösteren, bu sebeple çevrelerinde kişi ve nesnelere etkili iletişim kurmayı hedefleyen, sosyal becerileri kuvvetli, adapte olma ve uyum sağlama becerileri yüksek, tepkisel ve faal tipler olarak dikkat çekerler. İçedönüklerde ise libidonun akış yönü içeriye doğrudur, bu nedenle içedönük tipler dışadönüklere göre çevrelerindeki insan ve nesnelere karşı çok daha mesafelidirler; iletişim kurmakta ve nesnelere etkileşime geçerken güven duymakta zorlanan içedönükler, bu güvensizlik duygusu nedeniyle atılım göstermekten kaçınan, çeşitli sosyal grupların bir parçası olmak çabası göstermeyen, toplumun genelinin paylaştığı genel fikir ve kanıları benimsemeyip kendi içsel meselelerine odaklanan, kendi duygu ve düşünceleri doğrultusunda hare-

kete geçen, bu özellikleri dolayısıyla çevreleri tarafından sessiz ve çekingen kimseler olarak algılanan tiplerdir (Jung, 2019: 351-424).

Jung bu iki tutumu düşünme (*thinking*), hissetme (*feeling*), duyum (*sensation*) ve sezgi (*intuition*) olarak sıraladığı (2019: 455) dört işlev ile birleştirerek kendi içinde gruplara ayırmış, bu sınıflama sonucunda toplamda sekiz psikolojik tip tespit etmiştir. Jung bu sekiz kişilik tipini dışadönük düşünen tip, dışadönük hisseden tip, dışadönük duyum tipi, dışadönük sezgisel tip, içedönük düşünen tip, içedönük hisseden tip, içedönük duyum tipi ve içedönük sezgisel tip olarak adlandırmış, her tipin söz konusu tipi diğer yedi tipten ayıran belli başlı özelliklerini göz önünde bulundurarak değerlendirmiştir. Jung tipolojisi olarak adlandırılan bu kuram, toplumun bir parçası olan bireylerin kişilik tiplerini tespit ederken kullanılabilmesi gibi edebî eserlerde yer alan şahısların karakter özelliklerinin değerlendirilmesinde ve ruh hâllerinin tahlilinde başvurulabilecek kaynaklar arasında yer almaktadır.

Dışadönük düşünen tipler, dış dünya, nesne ve objelerle yakın ve etkili ilişkiler kurmayı önemseyen, nesnel veri, nesnel olgu ve kabul edilmiş fikirlere ilgi duyan, akıl ve mantığın etkisiyle hareket edip nesnel ölçütlere dayanarak ideal ve doğru olanı keşfetmeyi arzulayan, bu özellikleri bakımından entelektüel bir profil çizen, idealist ve ilerici, çözüm odaklı ve üretken tiplerdir. Kendi iç dünyalarından daha ziyade dış dünya ile ilgili gelişmeleri önceleyen, bu seçicilikleri dolayısıyla yer yer kendilerini ihmal edecek noktaya ulaşan dışadönük düşünen tiplerde hissetme işlevinin bastırıldığı, bu hissî yetersizlik sebebiyle de kimi konulara kayıtsızlık geliştirilebildiği görülmüştür. Dışadönük düşünen tipler estetik ve sanat ile ilgili meselelere pek fazla ilgi göstermezler; onların aslî amaçları ideal bir düzen oluşturarak bu düzeni korumak, insanlığı kurtarmak hedefine akla ve mantığa uygun fikirler yardımıyla katkıda bulunmaktır. Bir hedef belirlemek ve bu hedef doğrultusunda hareket ederek yargı ve ürün ortaya koymak isteği, dışadönük düşünen tiplerin en belirgin özellikleri arasındadır.

Jung'a göre düşünme işlevi hissetme işlevini, hissetme işlevi ise düşünme işlevini bozma ve bastırma etkisine sahiptir. Bu açıdan bakıldığında dışadönük hisseden tiplerde de düşünme işlevinin bastırıldığı görülmektedir. Dışadönük düşünen tiplerin aksine dışadönük hisseden tipler çevreleriyle yoğun his ilişkileri kurmaktan, dış dünyaya uyum sağlayarak kişi ve nesnelere etkileşim içinde olmaktan hoşlanırlar. Dışadönük hisseden tipler için his işlevi adeta yönlendirici bir pusula görevi görür; dışadönük hisseden tipler hislerini rehber alarak hareket eder ve ilişkilerini bu doğrultuda geliştirir-

meye özen göstererek yalnızlıktan ve depresiflikten kaçınırlar. Duygularını coşkulu yaşama ve paylaşma isteğinde olan dışadönük hisseden tipler, çevreleri tarafından kolayca kabul görmek ve sosyal düzenin bir parçası olabilmek için geleneklere uygun davranmaktan kaçınmazlar ve dönemin modasını takip ederek genelin ideal kabul ettiklerini sürdürürler. Dışadönük düşünen tiplerin genellikle erkekler arasından çıktığına dikkat çeken Jung, dışadönük hisseden tiplerinse daha ziyade kadınlar arasında görüldüğünün altını çizer (Jung, 2019: 375).

Jung, dışadönük duyum tipinin en belirgin özelliği olarak gerçeklikle ilişkilerinin kuvvetine dikkat çeker ve bu tipin içten gelen duyumlardan çok dıştan gelen duyumlara meraklı olduğunu vurgular. Maddî gerçeklikle ve nesnel olgularla yakın temasta olan dışadönük duyum tipine has davranış özellikleri gösteren bireyler dış dünyayı duyu organlarıyla tanıyıp algılamaya, dış dünyadaki nesne ve duyumların tecrübesi ile hareket etmeye, nesne ve kişilerle yakın ilişkiler kurarak en güçlü duyumları elde etmeye önem verirler. Jung, dışadönük duyum tipinin en güçlü duyumları arzulama ve elde etme isteğinin kimi zaman keyfe ve hazza düşkünlük olarak değerlendirilebileceğini ileri sürer ve hayatı dolu dolu yaşamak arzusundaki bu tiplerin estetik, sanat ve güzelliğe düşkünlük gösterdiklerini belirterek çevrelerindeki insanlarla iyi arkadaşlık ilişkileri kurduklarına dikkat çeker. Temel amaçları somut keyif olan dışadönük duyum tipine has davranış özellikleri sergileyen bireylerde bu keyif ve zevk düşkünlüğünü doğrudan kaba saba bir tutum veya yozlaşma, ahlâksızlık olarak değerlendirmemek lazımdır. Jung'a göre duyumun birey tarafından nasıl yönlendirildiği bu meselede ayırım yapmayı kolaylaştırmaktadır. Jung, duyumun ağır basmasıyla beraber öznenin geride kalması durumunda bireyin verimsiz bir estete dönüşeceğine vurgu yapar. Buna karşın çevreleri tarafından neşeli, eğlenceli, ince ve zevk sahibi olarak tanınan bu tipler çoğu zaman toplumda kabul gören, sağlam bir intiba uyandıran tiplerdir (Jung, 2019: 381-382).

Jung bireyde baskın olan kişilik tipinde sezgi işlevinin ağır basması durumunda bireyi toplumun genelinden ayıran, kendine özgü olarak nitelendirilebilecek bir psikolojisinin ortaya çıkacağına altını çizer. Dışadönük sezgisel tipler de tıpkı dışadönük duyum tipinde olduğu gibi dış dünya, nesne ve diğer bireylerle yakın ilişkiler kurmak arzusundadırlar fakat onlardaki dış durumlara bağımlılık olarak değerlendirilebilecek bu özellik daha ziyade yeni arayış ve imkânlar peşinde koşmak olarak kendisini gösterir. Yenilik ve değişime karşı beslenen bu koşulsuz tutku, dışadönük sezgisel tiplerin istikrarsız bir profil çizmelerine neden olur; keşfetmek ve öğrenmek arzusunda

olan ve bunu cesurca eyleme döken dışadönük sezgisel tipler çoğunlukla ilkesiz bir maceraperest görünümündedirler (Jung, 2019: 387). Toplumun genel yargı ve kurallarına uymakta sıkıntı çeken, gelenek, görenek, örf ve âdetleri takip etmek yerine yeni değerler yaratmayı ve farklı bakış açıları yakalamayı hedefleyen dışadönük sezgisel tipler, bu özellikleri bakımından yol açıcı, etkileyici ve ikna edici olarak ön plana çıkarlar.

İçedönük düşünen tipi dışadönük düşünen tipten ayıran en önemli nokta düşünme eyleminin yönü ve odak noktasıdır. İçedönük düşünen tip de tıpkı dışadönük düşünen tip gibi entelektüel fikirlerle, yaratıcı düşüncelerle ilgilenmeye meyillidir fakat içedönük düşünen tipler dış dünya ve dış olgulardan çok kendi iç dünyalarına yönelme eğiliminde olduklarından bu tiplerin fikirlerinin kaynakları daha ziyade öznel düşünceleridir. İçedönük düşünen tip için çevrelerindeki kişilerle iletişim hâlinde olmak ve nesnelere doğrudan etkileşim kurmaktan çok derin düşünceler üzerine yoğunlaşmak ve öznel yargılar üretmek önemlidir. Toplumun genelince benimsenen fikir ve yargıları kolayca kabullenmeye yanaşmayan içedönük düşünen tipler, dış etkilere kapalı ve kayıtsız, sert ve mesafeli görünürler. Çevreleri tarafından kabul görmeyi veya takdir kazanmayı önemsemeyen içedönük düşünen tipler kendi şekillendirdikleri fikir ve kuramları kararlı bir şekilde desteklemeyi ve bu fikir ve yargılarda derinleşmeyi hedeflerler (Jung, 2019: 400-404).

İçedönük hisseden tiplerin daha ziyade kadınlar arasından çıktığına dikkat çeken Jung, hissetme işlevinin ağır bastığı içedönük tiplerin dışarıya karşı çoğu zaman kayıtsız ve mesafeli fakat uyumlu bir profil çizdiklerini belirterek içedönük hisseden tiplerin dışarıdan sessiz, ulaşılmaz ve anlaşılması güç algılandıklarını belirtir. Derin hislere sahip olmalarına ve hislerinde derinleşmelerine rağmen duygu ve düşüncelerini dış dünyadan saklama eğiliminde olan içedönük düşünen tipler, hislerini cimrice ifade etme özelliği gösterirler. Bu özellikleri dolayısıyla çevreleri tarafından duygusuz kimseler gibi algılanabilirler fakat esasen hisleri oldukça derin ve yoğundur, işte bu sebeple duygusal patlama yaşamaları ve melankolik bir profil çizmeleri de son derece olasıdır. İçedönük hisseden tiplerin en belirgin özelliklerinden biri de yaratıcı olmalarıdır; sanata olan ilgileriyle ön plana çıkan ve sanatı kendilerini ifade etme yolunda bir araç olarak seçen içedönük hisseden tipler, dış dünyaya kapalı bir tutum sergilemelerinin bir sonucu olarak ilhamlarını da çevrelerinden değil kendi iç dünyalarından, hayal güçlerinin itici gücünden alırlar (Jung, 2019: 406-409).

Dışadönük duyum tipinin gerçeklikle kurduğu kuvvetli ilişkinin aksine Jung içedönük duyum tipinin akıldışı bir yapıda olduğunu vurgular ve içedö-

nük duyum tipine has davranış özellikleri sergileyen bireylerin yargılarının olan olayların tesiriyle şekillendiğinin altını çizer. İçedönük duyum tipini taşıyan bireyler için dış dünya ve nesnelere ilişki kurmak mühim değildir, onlar için öznel yaşantıları ve içsel değerleri daha ziyade belirleyici ve yönlendirici niteliktedir; bu tip için nesneden çok nesne ile ilgili algılamalar, görünenden çok görünen ardındaki anlamlar önemlidir. Bu özellikleri bakımından daha ziyade kendi çizdikleri, mitolojik karakterli bir dünyada yaşama eğilimi gösteren dışadönük duyum tipine sahip bireyler, toplumun genel değer yargılarından, geleneksel davranış kalıplarından sıyrılmış, topluma yabancılaşmış bir profil çizerler. Söz konusu yabancılaşma eğilimi zaman zaman çevre baskısını da beraberinde getirebilmektedir ki sakin ve pasif görünümlü içedönük duyum tipine has karakteristik özellikler taşıyan bireyler için bu durum oldukça kısıtlayıcı, engelleyicidir. Böylesi bir baskı ve engel durumunda içedönük duyum tipinin çevresiyle sağlıklı ilişkiler kurmakta zorluk çektiği görülür (Jung, 2019: 414-415).

Jung içedönük sezgisel tipi tanımlamak için “çölde haykıran ses” ifadesini kullanır ve bu tipin sıra dışı özelliklerine dikkat çeker. Jung, içedönük sezgisel tiplerden bahsederken gizemli, hayalci ve kâhin kavramlarını kullanır ve bu tiplerin sanatsal ve tuhaf kişiler olma eğiliminde olduklarını belirtir. Jung’un da belirttiği üzere içedönük sezgisel tiplerin dünyayı algılama biçimleri “fantazik”tir; nesnel duyumları önemsemeyen ve tecrübeden çok sezgilerine güvenerek sezgilerini rehber olarak hareket eden içedönük sezgisel tipler genellikle soyut, hayalî ve ilginç konulara merak duydukları için çevreleri tarafından sıklıkla “deli” olarak nitelendirilirler. Öyle ki içedönük sezgisel tipler kehanet rüyaları gördüklerini, kurdukları hayallerin gerçeklikle ilişkilendirebileceğini söylerler ki bu ifadeleri dolayısıyla gerçeklikle olan bağlarını zayıflatmış görünürler. Jung sezgilerinin sesini dinleyen ve sezgileri yoluyla gelecekte haber getirdiklerine inanılan kâhin, medyum, keşiş ve hatta peygamberlerin bu tipe örnek olduklarını vurgulayarak içedönük sezgisel tiplerin bilhassa sanata yatkınlık gösterdiklerini belirtir. İçedönük sezgisel tipler sanatçı olurlarsa toplum tarafından kolayca anlaşılmayacak, tahlili güç eserler ortaya koyma eğilimindedirler, sanatçı olmazlarsa da çevreleri tarafından hata yapmış veya başarısız olmuş bir büyük adam, yanlış bir bilgi olarak değerlendirileceklerdir (Jung, 2019: 417-419).

Jung Tipolojisi Ekseninde Karakter Tahlili: *Denizin Çağırışı*’nda Öğretmen Karakteri

Karakter, anlatmaya bağlı metinlerde kendine has özellikleriyle öne çıkan, kurmaca anlatılardaki olay örgüsünü şekillendiren, konu edilen zaman,

mekan gibi unsurları etkileyen ve bu unsurlardan etkilenen kurmaca varlığı ifade eden bir kavramdır. Genellikle gerçek dünyadaki varlıklar için “kişi” terimi tercih edilirken kurmaca anlatılarda yer alan şahıslar için “karakter” terimi kullanılır. Karakterler duygu, düşünce ve davranışları ile romandaki diğer şahıslardan, bilhassa “tip” denilen kişilerden ayrı bir noktada dururlar. Mehmet Kaplan’a göre ortak değerleri temsil eden sabit şahıslar “tip”tir. Tipler toplumun bir kesimini yansıtan genel özelliklere sahiptirler, çeşitli anlatılarda ve bilhassa romanlarda olumlu ya da olumsuz özellikleriyle öne çıkarlar. Ferdî özellikleri ağır basan, toplumu hem etkileyen hem de toplumdan etkilenen şahıslara ise “karakter” adı verilmektedir. Karakterlerin roman boyunca takip edilen serüvenleri ve sahip oldukları “kırmızı çizgiler” onları “tip” dediğimiz şahıslardan ayrı bir yerde tutar.

Edward Morgan Forster ise roman karakterlerini “yalınkat/ düz karakter” ve “çok yönlü/ yuvarlak karakter” olmak üzere iki gruba ayırmıştır (Forster, 2001: 108). Düz/yalınkat karakterler, değişime kapalı, değişen koşullara duyarsız, sınırlı kişilik özelliklerine sahip şahıslardır. Bu karakterler roman boyunca okuru şaşırtmayan, tekdüze hareketler sergilerler. *Taaşuk-ı Talat ve Fitnat* romanındaki Fitnat’ın üvey babası Hacı Baba, *Araba Sevdası* romanındaki Bihruz Bey, *Felâatun Bey ile Râkım Efendi* romanındaki Felâatun Bey karakterleri düz/yalınkat karakterlere örnek olarak gösterilebilirler. Çok yönlü/yuvarlak karakterler ise karmaşık bir yapıya sahiptirler, bu karakterlerin sahip oldukları özellikler değişim gösterebilir. Bu karakterler sürekli dönüşüm geçirip gerek kendi içlerinde yaşadıkları çatışma gerek toplumla giriştikleri çatışmalarla okuru şaşırtabilirler. Bu karakterlerin psikolojileri, iç dünyaları ve kimlik dönüşümleri roman boyunca ön plana çıkar. *Tutunamayanlar*’ın Selim Işık’ı ile Turgut Özben’i, *Tehlikeli Oyunlar*’ın Hikmet Benol’ü çok yönlü/yuvarlak karakterlere örnek gösterebileceğimiz karakterlerdendir.

Kimi romanlarda karakterler daha ziyade ön plana çıkarak romanın tam merkezinde yer alırlar. Dünya edebiyatında Emma Bovary (*Madam Bovary*), Gregor Samsa (*Dönüşüm*), Raskalnikov (*Suç ve Ceza*), Anna Karanina gibi karakterler parçası oldukları romanların en önemli unsurlarından biri olarak dikkat çekerler. Nitekim adları anılan bu karakterler daha sonra kaleme alınan başka roman karakterleri için de ilham kaynağı olmuşlardır.

Türk edebiyatında karakterlerin öne çıktığı romanlar Cumhuriyet dönemi romanlarıyla birlikte artış göstermiştir. Ahmet Celal (*Yaban*), Rabia (*Sinekli Bakkal*), Feride (*Çalılıkuşu*), Hayri İrdal (*Saatleri Ayarlama Enstitüsü*), Mümtaz (*Huzur*), Selim Işık (*Tutunamayanlar*), Zebercet (*Anayurt Oteli*), Türk edebiyatının en bilinen karakterlerinden bazılarıdır. Bu karakterler duy-

gu dünyaları, düşünce yapıları, davranış tarzları ile birçok roman karakterinden ayrı noktada durabilen şahıslardır. Bilhassa modernist çizgide yazılmış romanlarda karakterler ön planda, olayları yönlendirecek merkezdedirler. Modernist romanlarda bireylerin iç dünyalarına projektör tutulmuş gibi gerçekçi bir tutum ve yaklaşım vardır. Modernist romanlarda ele alınan karakterler çoğunlukla kötü ve zor çocukluk yılları geçirmiş, yalnız, hayat karşısında yıkılmış ve başarısız olmuş, yerleşmiş normlara uymakta güçlük çeken, uyumsuz, “tutunamamış”, “anti-kahraman” diyebileceğimiz karakterlerdir. *Sokaktaki Adam*’ın Hasan’ı, *Aylak Adam*’ın C.’si, *Ölmeye Yatmak*’ın Aysel’i hep böyle karakterlerdir.

Kemal Bilbaşar’ın ilk romanı olma özelliğini taşıyan *Denizin Çağırışı* da hayata tutunmakta güçlük çeken, adı romanda belirtilmemiş bir öğretmenin yaşantısına odaklanan, karakter merkezli bir romandır. Romanda yazar, öğretmen karakterinin ruhsal dünyasına odaklanmıştır. Bu yönüyle roman bir psikolojik tahlil romanı niteliğindedir. Romanda kendisi çocuk yaşta denize atlayıp intihar etmiş bir babanın oğlu olan öğretmen karakterinin başından geçenler anlatılır. Karanlık korkusu olan, annesinin anlattığı masallardaki güzel “peri kızı”nı arayan, zayıf, hastalıklı bir karaktere sahip öğretmenin babası gibi intiharla son bulan hayatı oldukça trajiktir. Yazar Kemal Bilbaşar öğretmenin intihar edişini çeşitli olayların gelişmesi sonucu kaçınılmaz bir son olarak okura yansıtır. Bu çalışmada öğretmen karakterinin özellikleri ve kişiliği üzerinde durularak sözü edilen roman kişisi tahlile çalışılacak ve söz konusu roman kişinin Jung tipolojisi bağlamında kişilik tipi tespit edilecektir.

Denizin Çağırışı romanı birbirini takip eden olaylar zincirinden oluşan 36 bölümden oluşan bir romandır. Roman esas karakter olan ancak romanda ismine yer verilmeyen öğretmenin başından geçen olayları ve öğretmen karakterinin kişiliği ile iç dünyasındaki karmaşaları içerir. Yaşadığı yer ile uyum sağlayamayarak bir doktorun tavsiyesiyle İzmir’e yerleşen öğretmenin kendisini çağırdığını vehmettiği denize atlayarak intihar edişine doğru uzanan olaylar kronolojik gelişmeye uygun olarak sıralanmıştır. Romanın anlatıcısı da yine romandaki esas karakter olan öğretmenin kendisidir. Yaşadığı deneyimler öğretmeni kimi zaman geçmişe döndürdüğü ve öğretmen geçmişte yaşadığı hadiselerle hâlihazırdaki durumu arasında ilişki kurduğundan romanda “geriye dönüş” tekniğinden de faydalanılmıştır. Bu teknik ile öğretmenin çeşitli olaylar karşısında verdiği tepkileri niçin verdiğini anlamak ve karakterin içinde bulunduğu ruh hâlini tahlil edebilmek kolaylaşmıştır.

Roman öğretmen karakterinin beş yıl boyunca küçük bir kasabada yaşadığından sonra bu sapa yerden ayrılarak İzmir'e doğru yola çıkmasının ardından bir gece vakti İzmir'e varmasıyla başlar. Romanın ilk paragrafı öğretmen karakterinin kişiliği hakkında okura ipucu verecek niteliktedir: "...Beş saat rötarla İzmir'e gece yarısından sonra varmak, demir yolları idaresi için 'ahvali adliyeden' olabilir, ama benim gibi beş yıl, sapa bir yerde kurulmuş küçük bir kasabada, kabuğuna çekilerek, vesvese ve korkularıyla baş başa yaşamış, bilmediği bir semanın ve tanımadığı bir denizin maviliğinden şifa aramaya çıkmış, karanlıktan korkan bir insan için, ne büyük felaket..." (Bilbaşar, 2008: 9). Öğretmen kendisini kendi kabuğuna çekilmiş birisi olarak değerlendirir. Öğretmenin ifadeleri onun İzmir'e gelmeden önce yalnızlık, vesvese ve korkularla mücadele ettiğini ortaya koyar. O, İzmir'e bu korku ve vesveselerden kurtulmak niyetiyle gelmiştir. Öğretmenin sözü edilen ilk korkusu karanlık korkusudur ve bu korku karakterin İzmir'e gece karanlığında adım atmasıyla birlikte tetiklenecektir. Öğretmen o esnada İzmir'de yaşayan arkadaşının onu almaya gelmiş olmasını umut etse de bilmediği bu şehirde, karanlık bir sokakta tek başınadır. Öğretmen kendisini bu şehre yabancı bir memleketten bile daha ziyade yabancı hisseder. Karakterin bu noktadaki ifadeleri dikkat çekicidir:

Bir yandan da düşünüyordum ki, Venedik'te, Marsilya'da, Leningrad ya da Norveç'in herhangi bir fiyordunda, hatta okyanus adalarındaki bir köyde bile olsam, bu şehre karşı duyduğum yabancılık korkusunu duymayacaktım. Çünkü o şehirlere kitapların dikdörtgen kapısından girmiş, bildik semtlerde prenslerden, hamallardan, açlardan ve delilerden pek çok ahbablar edinmişim (Bilbaşar, 2008: 9).

Öğretmen karakteri topluma ve hatta kendisine bile "yabancılaşmış" bir bireydir. O gerçek dünyaya yerleşemeyip adapte olamadığından kitapların dünyasında kendisine bir yer bulmuştur. O okuduğu kitaplardaki âlemlere bir parçası olduğu dünyadan bile daha aşınadır. İşte bu nedenle ilk kez geldiği bir şehirde, elinde bavuluyla tek başına karanlıkta kalakalmak onu ürpertmiştir. Ancak öğretmen bu şehre gizli bir çağrının çekimiyle gelme kararı almıştır. Roman boyunca öğretmen karakteri duyduğunu sandığı gizli çağrılara kapılacaktır.

Romanın daha ilk sayfalarında yazar, romanda adı anılmayan, eserin aslı kahramanı öğretmen karakterinin toplumla ilişkisine ve gerçeklikle kopardığı bağa dikkat çekerek yabancılaşma temini belirginleştirir (Bağcı Tayfur, 2008: 140). Bilbaşar, öğretmenin yaşadığı çevrenin bir parçası olama-

arak ötekileşmesini vurgulamak için karakterin okuduğu kitapların içinde yaşadığını vehmetmesine dikkat çeker. Öğretmen karakteri dünya edebiyatında iz bırakmış ünlü roman kahramanları *Don Kişot* ve *Madam Bovary* gibi okuduğu romanlardan fazlasıyla etkilenecek hayatını bu kitap karakterleri gibi yaşamayı arzulayan, bu arzusu nedeniyle gerçeklik algısını yitirmeye başlayan, kendi kurmacası bir dünya yaratarak bu dünyaya sığınan, böylece yaşadığı hayatla ve çevresiyle sağlıklı ilişkiler kurmakta zorlanan bir şahıstır. Sürdürdüğü yaşantıdan memnun olmayan öğretmen için kitaplar, bir sığınak niteliğindedir. Öğretmenin bu gerçeklikten kaçış çabası, adını meşhur roman kahramanı *Madam Bovary*'den alan nevrotik bir bozukluk olan "Madam Bovary Sendromu" ile açıklanabilir. Ferhat Korkmaz, bovarizm etkisinden ve Madam Bovary sendromundan bahsederek bu sendromun kişide ortaya çıkardığı duygusal durumlar ve davranışsal sapmalardan şöyle açıklar:

Bovarizm, esasında romancılık geleneği içinde, yaşadığı hayatı beğenmeyen ve alternatif yaşam arayışına girip en sonunda kendine zarar veren nevrotik bir durumu izah eder. Bovarizmde mutluluk arayışı içinde olmak; buna karşın mutlu olmamak gibi bir paradoksal bir durum da mevcuttur. Kendine zarar verme, mazoşist bir eğilimin sonucu intihar şeklinde ortaya çıkar. ...Okuduğu roman ve kitapların etkisiyle yaşadığı hayattan uzaklaşma ve yeni yaşamlar kurma arayışı, romancılık geleneğinin te başından beri vardır. Bu, bir his yanılmasıdır. Hatta Eliot'a göre, hiç kimse bovarizmi Shakespeare'den ve onun *Othello*'sundan daha açık bir şekilde ortaya koymamıştır (Korkmaz, 2011: 322).

Korkmaz'ın da işaret ettiği üzere bu sendromun sonucu olarak birey kendine zarar verme teşebbüsünde bulunabilir veya intihar edebilir. Nitekim *Denizin Çağırışı* romanı da öğretmen karakterinin tıpkı babası gibi denize atlayarak intihar edişi ile son bulur. Yazar bu noktada hem intihar eğiliminde irsiliğin etkisine dikkat çeker hem de öğretmen karakterinin yalnızlığın ve birtakım korkuların tesiriyle gerçeklikle kurmaca arasındaki farkı ayırt edemeyerek intihara sürüklenmesini psikolojik bir temele bağlar. Öğretmen karakterindeki bu akıldışı tutumu ve topluma yabancılaşma eğilimini onun içedönük duyum tipine has bir karakter olması ile ilişkilendirmek mümkündür.

Romanın devamında öğretmen İzmir'e vardığı bu geç saatlerde çocukluk ve ilk gençlik yıllarını düşünür. Karakterin ilk aklına gelen kişi çocuklarına bakma sorumluluğunu tek başına sırtlanan annesidir. Bu anne eşinin ölümden sonra çocuklarına sahip çıkabilmek için hizmetçilik yapmış, hayatın

zorlukları ve geçim sıkıntısı nedeniyle yıpranmıştır. Öğretmenin çocukluğu fakirlik içinde geçmiştir; ailece toplandıkları masada karınlarını ekmeği tuza batırıp yiyerek doyurmuşlardır. Tatlının ne olduğunu mahallede fakirler için kurulan iftar sofralarından öğrenen öğretmen ve ailesi kurban bayramlarında da evlerine gönderilen kurban etlerinden yerler. Bu zor şartlara rağmen öğretmene göre evlerinde mutluluk hiç eksik olmamıştır. Ailenin bu kara günlere düşmesinin nedeni öğretmenin babasının sebebi bilinmeyen intiharıdır. Kimse hâli vakti yerinde olan bu adamın neden intihara sürüldüğünü anlayamamıştır. Babanın bahar aylarında uyumakta zorluk çektiği ve karanlıktan korktuğu bilirse de intiharının ardında yatan asıl sebep bilinmemektedir. Tıpkı öğretmenin karanlıktan korkması gibi babasının da ciddi bir karanlık korkusu vardır; öyle ki baba karakteri ışıklar açık olmadan uyuyamamaktadır. Babanın bilinen bir diğer korkusu da deniz ve denizin yakınında dolaşmaktır ki ilginç olan baba karakterinin denize atlayarak yaşamına son vermesidir. Öğretmeni tanıyanlar onun büyüdükçe babasına benzediğini düşünmektedirler. Öğretmen bu benzetmeden memnundur; o da babası gibi uykuya ve karanlığa düşman olmak ister. Bunu bilinçli bir çaba ile hayatına adapte etmeye uğraşır ancak sonradan “çocukluğumun gülünç kompleksleri” olarak değerlendirdiği bu durum onun bir parçasına dönüşür. Babasının huylarından ve intiharından oldukça etkilenen öğretmen karakteri daha okuduğu okulu bitirmeden annesini de kaybeder. Bu kayıplar onun kişiliğini yoğun bir şekilde etkilemiştir. Öyle ki öğretmen bir soyaçekim olarak değerlendirdiği karanlık ve uyku korkularından kurtulmaya çalışsa da bunlardan arınamaz. Bu korkular onun benliğini adeta ele geçirmiştir. İstasyonda karanlıkta tek başına kalmak onun terlemesine, ellerinin titremesine yol açar. Etrafın da sessiz olması öğretmendeki bu korku hâlini arttırır. O bir an önce bulunduğu yerden ayrılmak ve bir otel odasına yerleşmek istemektedir.

Öğretmenin birtakım yerleşmiş alışkanlıkları da vardır: Ayaklarını on beş dakika soğuk suda tutmadan ve iki bardak süt içmeden yatamaz. Kalacağı otelde ne yiyip ne içeceğini bile ayrıntılarıyla düşünen öğretmen kendisini çevresindekilere mühim, varlıklı bir kimse olarak tanıtmak istemektedir. Onda zavallı ve aciz algılanma korkusu da vardır ve bu korku onda adeta bir kompleks hâline gelmiştir. O bunun nedenini de sorgular: “Ah o ilçe, o küçük kasaba, beni böylesine zavallı yapan orası değil miydi? Belki mayamda bozukluk vardı. Belki de ben gerçekten hasta yaratılmış bir adamdım. Ama hiç kuşkusuz beni hasta ve zavallı yapmakta o kasabanın büyük günahı vardı.” (Bilbaşar, 2008: 15). Öğretmen kendisine hâkim olan kaygılı ve mutsuz ruh

hâlinin kaynağını İzmir'e gelmeden önce yaşadığı küçük kasabada arar. Bu noktada öğretmenin psikolojisini bozan sebepler arasında mekânın etkisi ön plana çıkar (Oral ve Şengül, 2022: 351). O, bu kasabada çeşitli şeyler yapmak, kafasındaki projeleri hayata geçirmek istese de bunları yapacak imkânlarla erişememek onu zamanla yıpratır ve kendi kabuğunun içine iter. Yaşadığı yerde ne erkeklerle ne de kadınlarla istediği gibi iletişim kuramamak onu yalnızlığa sürükler ve onu toplumdaki iyice uzaklaştırır.

Öğretmen bunları düşünürken kendisine yaklaşan faytona binerek arabacıyı güç bela da olsa kendisini bir otele bıraktırmaya ikna eder. Arabada onunla birlikte bir polis ile bir de sarhoş bir suçlu vardır. Öğretmen buradaki komiserle kendisini yüksek mevki sahibi, önemli bir kimse gibi tanıtmak isteyerek İstanbul'dan gelmiş bir gazeteci olduğunu söyler. Komiserin bunu ciddiye alarak kendisine "Muharrir Bey" diye hitap etmesi onu çok hoşnut eder. Öğretmen adeta kendi yalanına kendisi de kapılarak yalancı kimliğini hemen benimseyiverir. Üstelik bir gazeteci olmak fikri ona hiç de uzak görünmez, söylediği yalana bir gelecek planıymış gibi tutunur. Yine arabacıya da bahşiş vererek kendisini büyük görmek hevesine kapılsa da arabacının onu aşşağılaması hayallerini yıkar. O, bu başına gelenlerden onu karşılamaya gelmeyen arkadaşını ve kendisine karanlık korkusunu miras bırakan babasını sorumlu tutar. Hatta kabahatin en büyüğü de kendisine bulunduğu yeri terk etmesini, yaşadığı yerden uzaklaşmasını öğütleyen kasaba doktorudur. Öğretmen onun tavsiyesine uyararak mekân değişikliğinden fayda bulmak ümidiyle İzmir'e yerleşme kararı almıştır.

Arabacı ile arasındaki münasebetten de bir hayli etkilenen öğretmen önüne bırakıldığı otele girer. Öğretmen kimi zaman kendisini hastalıklı ve zavallı saysa da kimi zaman da kendisini saygıyı hak eden, tavırlarıyla çevresindekileri etkileyen birisi olarak görür. Yatmadan önce bir duş almak isteyen öğretmen banyo hazırlanana kadar kendisini aynada izler. Sanki az önce karanlık korkusuyla titreyen, zavallı bir adama dönüştüğünü düşünen, arabacının sert tavırlarına bozulan o değilmiş gibi kendisini beğeniyle izler. Ancak bavulundaki alelade kıyafetleri görerek yeniden kendisi ile çatışır. Öğretmenin ruh hâli oldukça inişli çıkışlıdır; bir an düşündüğünü çok kısa süre geçtikten sonra düşünmez olur, hatta az önce düşündüklerinin zıttı fikirlere kapılır. Ancak hemen zengin, mühim kimse kimliğine sahipmiş gibi görünmeye devam edebilmek için kendi bavulunun bir başkasının bavuluyla karışmış olduğu yalanını kurar. Burada da kendisini bir gazeteci olarak tanıtır. Yalanını sürdürmek onu kendi yalanına inanma noktasına getirir: "...ikinci kez gazeteci olduğumdan söz etmek, bende gerçekten gazeteci olup olma-

diğim kuşkusunu uyandırdı. Belki de gazeteciydim ya da olmak üzere bulunuyordum. Belki de bu bir önsezi idi.” (Bilbaşar, 2008: 28). Öğretmen kendisini idealist bir gazeteci, halkı etkileyen yazılar yazan bir kimse olarak hayal eder. Bu hayallerinin arasında yazılarının çok dikkat çekmemesi ve önem görmemesi ihtimalini de düşünür ve bu onu ilginç düşüncelere yönlendirir: “Düşüncelerime tapan bir adamdım. Onları hiçbir zaman aşağılatamazdım. Ben sadece gazeteciliğin adı için gazeteci olmalı, ama hiç yazı yazmamalıydım. Benim yazılarım, çerçevelenip duvara asılacak birer felsefi ayetten başka bir şey değillerdi.” (Bilbaşar, 2008: 29).

Öğretmen yıkanmak üzere kendisi için hazırlanan banyoya girer. Oteldeki konfor ona yaşadığı kasabanın kötü koşullarını hatırlatır ve yeniden ruh hâlinde bir değişim görülür: “Ben her konuda Tanrı’nın yoksul yarattığı ve mutluluk hazlarından mahrum ettiği bir yaratık idim.” (Bilbaşar, 2008: 30). Biraz önce kendisini değerli fikir sahibi, kıymetli bir adam olarak gören öğretmen çok kısa sürede kendisini başarısız ve mutsuz hâlde bulur, ağlamaya başlar. Bu mutsuzluk hâli öğretmenin temizlik konusundaki hassasiyetini de tetikler. Burada daha önce başkalarının bulunmuş, yaşlı, hastalıklı kimsele- rin de yıkanmış olması ihtimali onu tiksindirir ve zihni cinsel bir hastalığa yakalanma korkusuyla dolar. Geldiği kasabada da temizlik takıntısı nedeniyle yemek yiyememiş, eşyalara el sürememiş, kahvelerde oturamamış, öğrencilerini bile okşayamamıştır. Banyonun temizliğinden emin olamamak korkusuna otelin banyosundaki borulardan geçebilecek havagazı ile zehirlenme korkusu da eklenir. Bu korku öğretmenin baş dönmesi, mide bulantısı, kulak uğultusu gibi zehirlenme belirtileri göstermesine neden olur. Zamanla başında bir sıcaklık artışı olur, soğuk soğuk terler ve ayaklarında da bir dermansızlık hissederek panikle ölmekten korkar. Zehirlenme fikri onun böyle sahte zehirlenme semptomları göstermesine neden olur. Yine de tüm mutsuzluğuna rağmen ölmek değil yaşamak istediğini fark ederek banyodan sürünerek çıkar.

Öğretmendeki bu kirlenme korkusu ve temizlik takıntısı, bu takıntılara bağlı olarak birtakım fiziksel semptomların belirmesi obsesif kompulsif bozukluk (OKB) ile ilişkilendirilmelidir. Halk arasında “takıntı hastalığı” olarak da bilinen bu ruhsal rahatsızlık, kişinin istese de uzaklaştıramadığı ve bireyde huzursuzluk hissi uyandıran zorlayıcı ve yineleyici türlü imge ve düşüncelerle mücadele etme çabası sonucunda ritüel olarak adlandırılabilen bazı davranışsal ve zihinsel eylemleri tekrar etme isteği olarak açıklanabilir. Bu obsesyonlar öğretmen karakterinde görüldüğü üzere temizlik kaygısı ve hastalık kapma korkusu olarak kendini gösterebileceği gibi dini, cinsel veya

çeşitli bedensel temalar etrafında da kendisini gösterebilmektedir. Öğretmen karakteri beden temizliğine, çevre temizliğine ve kullandığı eşyaların temizliğine önem verir, kendisini olası kirletici eylem ve unsurlardan korumaya çalışır. Mikrop kapmaktan, özellikle de cinsel bir rahatsızlığa yakalanmaktan fazlasıyla korkan öğretmen için temizlik, çeşitli hastalıklardan korunmak için zorunlu bir araç olma görevini üstlenir. Bu temizlik kaygısı öğretmenin toplum içinde rahat bir yaşantı sürdürmesini güçleştirdiği gibi insanlarla iletişime geçmesini de zorlaştırmaktadır. Öyle ki öğretmen için öğrencilerine temas etmek bile oldukça güç, endişe verici, rahatsız edicidir. İçedönük duyum tipine has özellikler gösteren bir karakter olarak öğretmen, toplumla kaynaşabilmek becerisini kendi kaygı ve takıntıları dolayısıyla engellemekte, bu sebeple de toplumla yabancılaşma sürecini hızlandırmaktadır.

Banyodan çıktıktan sonra konakladığı otelde kalacağı odaya geçen öğretmen, uzun süredir rahat bir karyolada yatmamış olduğundan son derece konforlu görünen yatağın keyfini çıkarmaya çalışırken uzandığı yatakta daha önce başkalarının da yatıp uyuduğunu düşünür. Daha önce bu yatakta yeni yıkanmış bir kadının yattığını hayal eder. Bu hayal onun sarışın kadın takıntısını da gün yüzüne çıkarır ve hatta öğretmen buraya bu sarışın kadını bulmaya geldiği fikrine kapılır. Bu sarışın kadın hayali onun zihninde çocukken annesinin anlattığı masallar sırasında canlanmıştı. O, İzmir'e onu bulmak, hayaline kavuşmak için geldiğine inanmaya başlar. Umutsuzluğa düştüğü esnada hayalindeki sarışın kadına nihayet kavuşabilme ihtimali öğretmeni yeniden canlandırır. Genç adam aradığı sarışın kadını bulacağı umuduna tutunur. Öğretmen hep gerçekleşmesi zor ihtimallere sığınır, kendi fantezilerini gerçekleşmesi mümkün ihtimaller olarak görür. Hayal ile gerçeğin çarpıştığı bu noktada öğretmen, kendisine düşlerini süsleyen sarışın bir güzelin eşlik ettiği mitolojik bir dünya kurmak hevesine kapılır. Ondaki bu mitolojik bir dünya yaratma ve o dünyada yaşadığına inanma eğilimini, içedönük duyum tipine has bir karakter olması ile açıklamak lazımdır. İçedönük duyum tipine has davranışlar sergileyen bireylerde görüldüğü üzere öğretmen karakteri de kendi gerçekliğini kendisi inşa eder ve bu gerçekliğe yine kendi penceresinden bakar; akla dair her unsur, hayal ve fantezinin baskınlığı karşısında eriyerek kaybolur.

Öğretmen ertesi sabah uyandığında yüz havlusunu da banyoda unuttuğunu fark ederek cebinde yüzünü silebileceği temiz bir mendil arar. Cebindeki mendillerden biri yarı temizdir. Bu mendili yolda vagondaki pencere ve kapıları tutmamak için kullanmıştır. Bu durum onun umumi eşyalara do-

kunmaktan, herkesin temas ettiği eşyaları ellemekten, böylece mikrop kapmaktan korktuğunu da göstermektedir. Bu korku da yine öğretmen karakterinin obsesif yapısı ile ilgilidir; genç adam, ciddi bir korkuyla nesnelere ile arasına belli bir mesafe koyar. İçedönük bir tip olarak öğretmen karakteri, diğer içedönük tiplerden farklı olarak nesnelere karşı belirsizlikten doğan bir şüphe ve güvensizlikle yaklaşmaz, onun için durum çok daha zorlayıcı, ür-kütücüdür.

Eserin devamında öğretmen odadan çıktığında tıpkı hayallerinde şekillendirdiği gibi sarışın bir kadınla karşılaşır. O, kadını görünce heyecanlansa da kadın onu bir otel görevlisi sanarak kendisine gayet lakayt şekilde muamele eder. Odasının zili bozulan kadın ona oda hizmetçisini çağırmasını emreder. Kadının bu tepkisi karşısında ne yapacağını bilemeyen öğretmen istemsizce “Peki,” diyerek bir otel hizmetçisi gibi kadına boyun eğer, yine kendini küçümseyen tavrına bürünür: “Ah ben, gerçekten hizmetçi ruhlu bir adam olmalıydım. Annemin hizmetçilik yıllarından kalma bir hizmetçi ruhu. Ona bir gazeteci olduğumu söyleyecek ve özür dileyecek yerde, hayvan gibi boyun eğen ‘peki!’ diyen bir hademe ruhu.” (Bilbaşar, 2008: 38): Sarışın bir kadının onu hizmetçi sanması öğretmeni çok incitir. Hatta bu olayı yaşamaktansa kötü bir otelde konaklayarak bitlenmiş olmayı tercih eder. Onun gibi titiz birinin bu olayı yaşamamak için bunu tercih edecek oluşu ilginçtir. Nitekim bu olayın hemen ardından öğretmen lavaboya girer ve tuvaletin alafranga olduğunu görünce rahatsızlık duyar. Başkalarının çıplak vücutlarıyla değiştiği tuvalete oturmak fikri onu tedirgin eder. Temizlik endişesi öğretmenin hayatında onu bu denli kısıtlayıcı bir rol oynamaktadır. Mücadele edilemeyen olumsuz fikirler ve zihninde beliren tiksindirici imgeler, öğretmenin hayatının kontrolünü ele geçirmiş gibidir.

Öğretmenin yine kısa sürede kafası karışır. Bir an sarışın kadın tarafından hizmetçi yerine konulmaktan utanırken öteki an o sarışın kadına hizmet etmenin çok da kötü bir şey olmadığını düşünmeye başlar. Kendisini yatıştırmak için sarışın kadının onu hizmetçi sanmadığını düşünür; güzel kadın ondan hizmetçiyi çağırmasını rica etmiş olmalıdır. Sarışın kadın zaafı öğretmeni böylesi ihtimali düşük fikirlere inandırır. Kadının istediği gibi oda hizmetlisini ona yardıma gönderir. Daha sonra bu güzel kadınla arasında yakın bir ilişki varmışçasına bir imaj yaratmak için otel görevlisine sarışın kadına vermek üzere büyük bir çiçek demeti siparişi verir. Bu plan onu yeniden neşelendirir. Kadın otelden ayrılmadan hazırlanan zarif çiçek demetini ona vermek üzere kadının odasına uğrayan öğretmen, kadının bu çiçeklere çok sevineceğini, sabahki kabalığından ötürü özür dileyeceğini düşünürken,

hatta onunla sahte gazeteci kimliğiyle röportaj yapmayı planlarken genç kadın onu başkasından gelen çiçekleri teslim eden birisi sanıverir. Hatta onu bu görevi yerine getirdiği için bir bahşişle ödüllendirmek isteyerek eline para tutuşturur. Bu olay öğretmen üzerinde hiç unutamayacağı bir tesir bırakır. Bu olayın da etkisiyle o gün bir gece konakladığı otelden çabucak ayrılır. İçedönük duyum tipinde bir karakter olarak öğretmen, dış etkenlerle ve sorunlarla etkili bir biçimde baş edemez. Kendisini otel hizmetinden sorumlu bir görevli sanan genç kadına otelde çalışan bir hizmetli olmadığını söyleyemeyen, çiçekleri teslim ettiği sırada eline tutuşturulan bahşişi reddederek bunun kendisi tarafından sunulan bir hediye olduğunu ifade edemeyen öğretmen mücadelecı bir tip değildir; o, etrafında olaylar gelişirken pasif bir tutum sergiler, olaylara müdahale etmek veya olayların gidişatını değiştirmek için harekete geçmez. Yine bu özelliği de öğretmen karakterini içedönük duyum tipinde bir roman şahsı olarak değerlendirmemize imkân verir.

Öğretmen otelden ayrıldıktan sonra kendisini bir önceki gece istasyondan almayıp karanlıkta bir başına bırakan arkadaşı ile görüşür. Pek cimri ve çıkarıcı bir adam olan Hamit bir kavgaya karıştığını, kavga sırasında aldığı darbeler nedeniyle de onu umduğu gibi almaya gelemediğini dile getirir. Öğretmen bu kavga hikâyesinin arkadaşı Hamit tarafından boşa masraf etmemek için uydurulmuş bir bahane olabileceğini düşünür ancak bu şüphesini arkadaşına belli etmez, ona inanmış gibi davranarak kendisinin geceyi rahat bir şekilde sarışın bir kadınla geçirdiğini anlatır. Hatta bu kadına okuduğu çeşitli kitaplardaki karakterlerden birtakım özellikler yükler. Kadın ertesi sabah daha o uyanmadan gittiyse de o sarışın kadını mutlaka bulacaktır. Öğretmen hiç zahmet çekmeden kolayca yalan söyleyebilmektedir. Ayrıca arkadaşına karşı hiç de dürüst davranmaz; arkadaşının kendisine yalan söylediğini düşünse de buna göz yumarak söylenenlere inanmış gibi görünür.

Arkadaşı Hamit daha ekonomik olacağı için öğretmene bir pansiyona yerleşmesini tavsiye eder. Hamit'in anlattığına göre on beş-on altı yaşlarında bir kızları olan iyi bir aile evlerindeki bir odayı kiralamaktadır. Ev sahibi kadın kiralık odayı görmek isteyen öğretmene çok iyi muamele eder ve ona kendisini rahat ettirmek için elinden geleni yapacağını söyler. Ev sahibi tarafından böyle ilgiyle karşılanmak öğretmenin hoşuna gitse de bu ilgiyi sarışın kadının ona olan tavırlarıyla kıyaslamak tadını kaçıırır: “Ev sahibesinin bana karşı gösterdiği bu ilgi, oteldeki sarışın kadının layık gördüğü muameleyi daha da acı şekilde hatırlamama sebep oluyor, kederlerimi tazeliyordu. Somurtarak susuyordum.” (Bilbaşar, 2008: 50). Öğretmen kadının bu ilgisini

önce kendisinin onda bıraktığı iyi izlenime bağlasa da daha sonra ailenin kendi kızlarını onunla evlendirmek istediğini düşünmeye başlar. Kendisine gösterilen odayı pek beğenmese de ailenin bu planını boşa çıkarmak, onları oyuna getirerek hayallerini yıkmak için odayı tutmaya karar verir. Evin kirası konusunda da öğretmen gayet cömert davranarak kendisini hâli vakti yerinde bir kimse olarak tanıtmaya çalışır. Öğretmen eşyalarını otelden alarak aynı gün kiraladığı odaya yerleşir. Otelde yine sahte gazeteci kimliğine bürünerek otelden hiç memnun kalmadığını dile getirerek ayrılır. O kendisini herkese karşı kıdemli bir kimse, mühim bir şahsiyet olarak tanıtmaya çalışmaktadır. Öğretmen bu küçük oyunlarını büyük bir ciddiyetle ve hatta sahici bir inançla sürdürür. Söylediği yalanlar öğretmen için büyük bir hızla yeni ortaya çıkan gerçeklere dönüşürler.

Öğretmen tuttuğu odaya yerleşirken evin sahibesi Pakize Hanım evdeki çeşitli eşyaları ona odasına almasına teklif eder. Evin kızı Zehra da utangaç bir tavırla öğretmene bir tavus tüyü verir. Öğretmen küçüklüğünden beri tavus tüylerini çok sevmektedir. Zehra'nın bu hediyesi öğretmene annesini hatırlatır. Kendisi için hazırlanan odadaki yatak da yine ona sünnet olacağı günü anımsatmıştır. Öğretmenin annesini sık sık hatırlaması onun annesine ne kadar bağlı olduğunu göstermektedir. Öğretmen sıkıntıya düştüğü, çaresiz hissettiği, bir şeye sığınma ihtiyacı duyduğu zaman annesini hatırlar. Onun bu ruh hâli "Oidipus kompleksi"ni hatırlatacak niteliktedir. Erkek çocuğunun anneye olan aşırı düşkünlüğü olarak tanımlanabilecek olan bu sendrom öğretmenin hayatında da belirleyici bir rol oynamaktadır. Babasının intiharının ardından annesine daha büyük bir sevgi ve korunma ihtiyacı ile bağlanan öğretmen için annenin kaybı da ağır bir yıkım olmuştur. Annesinden kopamayan ve ölmüş annesinin gölgesiyle yaşamını sürdüren öğretmen, üzerine düşen bu gölge sayesinde hayata tutunur; bu bakımdan ölüm gerçekliği de yine öğretmenin bakış açısıyla yeni bir boyut kazanmış olur.

Öğretmen o gece kaldığı odada uyumakta da zorlanır. Öğretmen gece yarısının perilerin, şeytanların saati olduğunu annesinden öğrenmiş, o da bu inanca kapılmıştır. Öğretmene annesinden geçen bu batıl inançlar da kendisindeki uyku problemini tetiklemektedir. Rüyasında ise hep düşlediği sarışın kadını gören öğretmen bir evde kalındığında ilk gece görülen rüyanın gerçekleşeceği inancını da annesinden duymuştur. Görülen rüyalarda bir keramet, işaret aramak da batıl bir inanıştır. Rüya meselesi de yüzyıllardır üzerinde durulan gizemli olaylardan biridir ve rüya tabirleri de rüya görülen kişilerce önemsenmektedir. Öğretmenin bu inanışa da annesi sayesinde

bağlandığı anlaşılmaktadır. Annenin hayalî varlıklara inanarak bu varlıkların etkisinden çekinmesini, görülen rüyaların kehanet niteliğinde olduğunu düşünmesini onun içedönük sezgisel bir tip oluşu ile açıklamak yerinde olacaktır. Öğretmen de annesinin bu düşüncelerini bir miras gibi kabullenmiş, sorgusuzca benimseyerek yaşatmıştır. Bu edilgin yapı, öğretmenin içedönük duyum tipinde bir karakter oluşu ile ilgilidir. Anne sözlerine güvenilen bir kaynak olarak öğretmen tarafından inanışları takip edilen ve sürdürülen bir figüre dönüşmüştür.

Öğretmen küçük bir kasabadan kaçarak geldiği İzmir’de de kendini herkeşe karşı “yabancı” hisseder. Onu gören mahalle kadınları örtünme ihtiyacı hissetmekte ve hatta evlerine kaçışmaktadırlar. Öğretmen bunu çevredekilerden farklı oluşuna bağlar: “Güya ben kıyafeti düzgün ve bastonlu efendi olduğum için kaçılacak erkek; satıcılar, saklanmaya değmeyecek sıradan yaratıklardı.” (Bilbaşar, 2008: 64). Öğretmen çevresiyle bir uyum yakalayamaz ve bunu kendisi de fark eder. Evlerinde kiracı olarak kaldığı aile onu bir ortaokul müdürü olarak tanıttığından gıyabında herkes ondan “Müdür Bey” olarak bahsetmektedir. Kendini olduğundan farklı ve büyük göstermeye meraklı olan öğretmen bu söylenen yalanın çevresinde yarattığı etkiden de pek hoşlanır: “Şu da var ki, mahalle kadınlarının beni Müdür sanmaları gururumu okşamıyor değildi. Bu nedenle yokuştan aşağı doğru kasıla kasıla iniyordum.” (Bilbaşar, 2008: 65). Kendisiyle olduğu gibi barışık olamayan öğretmen gazeteci, müdür gibi sahte unvanları çok kolay benimseyerek bu unvanların onda hissettirdiklerinin tadını çıkarır.

Bir süre sonra öğretmenin evlerinde genç bir kızın yaşadığı ailenin evinde kiracı olarak kalışı mahallelinin tepkisini çeker. Mahalle halkı bu ailenin fertlerine soğuk davranmaya, onları ötekileştirmeye başlamışlardır. Pakize Hanım, kocası Hasan Bey ve öğretmen tarafından çarpık bir yaşantı sürdürdükleri dolayısıyla mahalledeki kimseden saygı görmez olurlar. Hatta mahallenin bakkalı bile diğer müşterilerini kaybetmemek için onlara mal satmaya yanaşmamaktadır. Mahalleli Pakize Hanım’ı ve Zehra’yı namussuzlukla suçlamakta, genç kızı ve annesini hafif davrandıkları gerekçesiyle eleştiriye tabi tutmaktadırlar. Oysa öğretmene göre herkes Zehra’nın yerinde olabilmeyi, onun gibi serbestçe yaşayabilmeyi arzulamaktadır:

Öyleyken pek çoklarının, Zehra’nın yerinde olmaya can attıklarına hiç şüphe yoktu: Bazı genç ve hoppa kızlar, komşularına gitme vaktini benim geçtiğim zamana rastlatıyorlar, en canlı ve kıvrak hareketlerle önüm sıra yürüyerek, bir kapı önünde duruyorlardı. Tokmağı çalarken, cilveli seslerle sabah kahvesine geldiklerini

söylüyorlar ve bu sırada yan bir bakışla benim kendilerine bakıp bakmadığımı anlamaya çalışıyorlardı (Bilbaşar, 2008: 71).

Ortaya atılan dedikodulara göre Pakize Hanım düşmüş bir kadındır, kızı Zehra da küçük yaşına rağmen annesinin izinden gitmektedir. Pakize Hanım'ın eşi, Zehra'nın babası Hasan Efendi ise ayyaş, düzenbaz bir adamdır. Öğretmen bu söylentileri çıkaranlardan tiksine başlar. Haksız bir muameleye karşı direnmeye çalıştıklarına inandığı aileye merhametle yaklaşır ve onlara bir yakınlık besler. Öğretmen bu evden taşınmayınca ona da ağır hakaretler edilmeye başlanır. Yine de o bütün bu baskılara rağmen evden ayrılmamayı, mahalle halkı ile mücadele etmeyi kafaya koymuştur. Ancak mahalle kadınlarının onu kadınlarla ilgilenmemekle suçlayışı, ondaki erkeksi içgüdüleri hakir görmeleri onun canını sıkmaktadır. Mahallelinin bu söylemlerini adi birer iftira olarak göstermeye kararlı olan öğretmen çevresindeki de etkisiyle zamanla evin kızı Zehra ile yakınlaşacaktır. Bu durum öğretmenin dış etkenlere ne kadar açık, iradesiz bir adam olduğunu göstermektedir. Olan olayların tesiri, içedönük duyum tipinde bir karakter olan öğretmenin tüm düşünce ve davranışlarını şekillendirmektedir. Toplum baskısı, yaşadığı çevre ile uyum yakalamakta zorlanan öğretmen için tetikleyici ve zorlayıcı bir işlev görür. Maskülen bir imaj çizmek arzusu öğretmeni yeterince hoşlanmadığı bir genç kız ile sahte bir ilişki kurmaya iter.

Öğretmenin dışarıya karşı güçlü ve saygın görünme isteği yeni elbiseler diktirmesine de neden olur. Öğretmen için çevresindeki insanlar üzerinde bıraktığı izlenim oldukça önemlidir: “Ben elbisemin sadelik içinde zenginlik göstermesinden hoşlanırdım. Sonra elbise demek, karakter demektir. İnsanın nasıl bir adam olduğunu, ne düşündüğünü elbisenin kıvrımları kadar hiçbir şey yansıtamazdı.” (Bilbaşar, 2008: 91). Bu düşüncelere sahip olan öğretmen şık ve zengin görünmek uğrunda yüklü miktarda para harcamaktan da çekinmez. Onun bu savurganlığına şaşırarak arkadaşı Hamit'e de bir gurur göstergesi olarak eski kıyafetlerini hiçbir karşılık beklemeden verir. Yeni elbiselerini ilk defa giydiğinde kendisini bambaşka bir adam gibi hissetmesine de engel olamaz:

Bu elbiselerle ne kadar değişmişim, kendimi ne kadar güçlü hissediyordum. Yoluma çıkan insanların yüzüne, yüksek rütbeli subaylar astlarına “hadi selam versene, ne duruyorsun!” der gibi nasıl bakarlarsa öyle bakıyor, beni selamlamalarını istiyordum. Genç kadınların bakışları üzerimde duruyordu. Meğer öteki elbiselerim, kişiliği amansız biçimde yok eden üniformalar gibi, benim gerçek kişiliğimi mahvediyormuş (Bilbaşar, 2008: 95).

Öğretmen takındığı sahte kimlikler ve giydiği şık elbiselerle kendini olduğundan farklı ve daha mühim algılayabilen bir adamdır. O, bu yeni elbiselerinin mahallelinin de ağzını kapatacağını düşünür, Zehra ile kuracağı ilişki de bu yolda ona yardımcı olacaktır. Öğretmen tüm bu düşünceleri arasında da hayallerini süsleyen sarışın kadını hatırlamayı ihmal etmez. Yeni kıyafetleri ile hayalindeki sarışın kadınla karşılaşmak, bu kadın üzerinde güçlü bir izlenim uyandırmak ister. Bu esnada oteldeki sarışın kadının ona olan kaba tavırları yine aklına gelir ve yeni elbiselerin verdiği mutluluğu bu kötü anı söndürür: “Kötü anıların elbiselerden daha güçlü olduklarını görüyordum. Elbisenin verdiği şiddetli yaşama arzusu ve çılgınlık, anıların bir kıvılcımı ile yanıp kül oluyor, insan derin bir mecalizlik ve bıkkınlık duyuyordu. Anlıyordum ki, her zaman dışımız içimize bağlıydı.” (Bilbaşar, 2008: 98).

Yolda bu düşüncelerle yürürken sırtında ayna taşımakta olan bir hama-la rastlayan öğretmen aynaya yansıyan aksini izler: “Aynanın içinde karamsar, omuzları düşük ve umutsuz hayalimi gördüm. Onu taşımaktan hamal bile yorgunluk duyuyordu.” (Bilbaşar, 2008: 98). Öğretmen aynadaki yansımasını görünce kendine engel olamayarak aynayı taşlar. Kendini iyi hissetmek için işini ve kıyafetlerini değiştirerek başka biri gibi davranmak çabasının da karşılıksız kalması onu üzer ve öğretmen bu üzüntüsünü aynayı parçalayarak gidermek ister. O zavallı, aciz kişiliğinden de böylece kurtulmayı beklemektedir fakat cam kırılrsa da öğretmen parçalara ayrılmaz, gitgide parçalanan şey öğretmenin benliğidir.

Öğretmenin yeni kılığı Pakize Hanım'ı ve Hasan Efendi'yi de şaşırtır. Pakize Hanım onun yeni kıyafetlerini çok beğenmiştir, öğretmenin güveylikler de giyebilmesi için dua eder. Öğretmen yolda gelirken Zehra için de bir demet çiçek almıştır ancak bunu kıza verirken istediğinden daha kaba davranır. O gün Zehra da öğretmenin odasını temizlemiştir. Öğretmenin odasındaki defteri karıştıran Zehra oraya bir de not bırakmış, bu not ile beraber öğretmene olan ilgisini açıkça itiraf etmiştir. Zamanla öğretmen ile Zehra arasında bu defter aracılığıyla kurulan bir iletişim başlar. Zehra ile arasında başlayan bu ilişki öğretmene adeta ölümden kurtulmuş gibi hissettirmektedir. Ona göre Zehra ile arasındaki aşk saf, güçlü, gerçek ve içtendir. Pakize Hanım ve ailesinin evine bir kiracı olarak yerleşirken Zehra ile bir ilişki yaşamamayı kafasına koymuş olan öğretmen, en sonunda bu sözünü kendi kendisi bozar. Üstelik tutkudan uzak bir ilgiyle başlayan bu yapay aşk, öğretmen için yine gerçek ile gerçek olması istenilen şeyin birbirine karışması anlamına gelir.

Öğretmen ile Zehra arasındaki bu sahte mutluluk öğretmene göre genç çiftin nişanlanmaları ile son bulur: “Bu oyun gerçekten, ilk sert yumruğunu, gürültüsüz bir neşe ile Hamit’in huzurunda parmaklarımıza geçirdiğimiz altın halkadan yedi. Parmağımı saran soğuk çember az zaman sonra ruhumu da sıkmaya başladı. Bir kabuk içinde kayboluyordum.” (Bilbaşar, 2008: 108). Öğretmen Zehra ile nişanlanır nişanlanmaz bundan pişmanlık duymaya başlamıştır. O, bu bağlılık sözünden kısa sürede rahatsız oluverir: “Sonsuzluk duygusuyla uçtuğumuz o mavi uzaydan düşerek, birdenbire böylesine sınırlı bir halka içine hapsedilmiş olmak, ruhuma rahatsızlık veriyordu.” (Bilbaşar, 2008: 109). Öğretmen Zehra ile nişanlanana kadar annesinden başka hiçbir kadınla duygusal bağ kuramamıştır. Zehra ile de arasındaki iletişim de yalnızca sözlerden ibarettir. İşin ciddiye binmesi ve ilişkinin bir bağlılık sözü ile taçlandırılması öğretmeni adeta köşeye sıkışmış gibi hissettirir. Bu köşeye sıkışmışlık hissiyle birlikte mahallelinin Zehra ve ailesi hakkında söyledikleri birtakım kötü söylentilerin gerçek olup olmadığını sorgulamaya başlar: “Bütün bir mahallenin kuşku ile baktığı bir aile içine, sadece birtakım kaprislere kurban olarak girdiğimi, yeni yeni görüyordum. Ya mahalle halkının dedikleri doğru ise?” (Bilbaşar, 2008: 109). Onun kafası bu sorularla meşgulken Zehra’nın ondan beklentisi başkadır. Zehra heyecanla öğretmen ile birlikte olmak, onunla cinsel bir ilişki yaşamak istemektedir. Öğretmen bir anlık heyecanla Zehra’nın isteğine karşılık vermek istese de Zehra ile Zehra’nın istediği gibi yakınlaşamaz. Temizlik takıntısı olan öğretmenin cinsel sorunları da vardır. Zehra’nın beklentisini karşılayamamak öğretmeni utandırır. Bu nedenle öğretmen Zehra’dan uzaklaşır ve ondan adeta kaçmaya başlar. Öğretmenin Zehra’ya ve hatta cinsel temasa karşı ilgisi iyice azalmıştır: “Arzularıma felç gelmişti. Dayanılmaz bir isteksizlik duygusuyla bunalıyor, hiçbir şeyden memnun olmuyordum.” (Bilbaşar, 2008: 111).

Kızı ve damadı olacak öğretmen arasındaki soğukluğu fark eden Pakize Hanım ikisini yakınlaştırmak için türlü yollar dener. Ortaya attığı önerilerden bir tanesi de sinemaya gitmektir. Öğretmen karanlık korkusu nedeniyle sinemaya da gitmek istemez. Yine de Zehra ve annesini memnun etmek için onları sinemaya götürmeyi kabul eder. Ancak daha sinema salonuna bile girmeden bu fikri ortaya atmaktan pişman olur: “Yola çıkmadan, bende bir kalp çarpıntısı başladı. O salonun karanlığından gelen saralı bir dil bana, orada bir delilik yaparak bütün insanlar önünde, herkesten çok Zehra’nın gözünde gülünç olacağım ihtimallerinden söz ediyordu. Ayaklarım isteksizlikle daha doğrusu korku ile kasılıyordu.” (Bilbaşar, 2008: 112-113). Film başlar başlamaz, salon karardığı anda öğretmen terlemeye başlar, kalbi de

hızlanmıştı. Tüm bunlara rağmen dayanarak filmi izlemeye çalışan öğretmen filmde yine bir sarışın kadın görerek yeniden bu hayaline tutunur: “Çünkü sarışın kadın bende de çoktandır unuttuğum, yitirdiğim duyguları uyandırıyor. Anlıyordum ki, Zehra’ya karşı gösterdiğim çılgınlık bir vehimden ibaretti. Beni çağıran kadın Zehra olsaydı, toprağın hazlarını, onun odasında kendimden geçerek toplamam gerekirdi. Oysa kapının eşiğinden bir deli gibi kaçmışım.” (Bilbaşar, 2008: 115). Öğretmen nihayet kesin olarak hayatını birleştirmek istediği kadının Zehra olmadığını anlar ve asıl birlikte olmak istediği kişinin yıllardır hayallerinde yaşattığı sarışın kadın olduğunu düşünür. Yani öğretmen bir yanılsamadan kurtulurken yine imkânsız bir hayalin peşine düşer; sinemada kalmaya daha fazla dayanamayarak, kendisinin bir deli olduğundan korkarak gözyaşları içinde salonu terk eder. Kararsızlıkları, kontrol edemediği korkuları ve tatmini güç istek ve hayalleri öğretmeni bir çıkmaza sürükler. Sinemadaki bu hadiseden sonra öğretmen bir daha Zehra ile görüşemeyeceğini, bu aileyle arasındaki bağı koparması gerektiğini anlar.

Karanlığın hâkim olduğu sinema salonundan ayrılan öğretmen, İzmir’de ilk geldiği vakit konakladığı, buradaki görevlilere kendini önemli bir kimse, bir gazeteci olarak tanıttığı otele gider. Zehra ve Pakize Hanım’ın ısrarıyla gittiği sinema salonunda seyrettiği filmde sarışın bir kadın gören ve bu tesadüf hayallerini canlandıran bir uyarı olarak değerlendiren genç adam, aynı otele ikinci kez gittiği zaman kendisini burada daha önce kalmış gazeteci bir adamın arkadaşı olarak tanıtır ve buradayken tanışıp bir çiçek demeti hediye ettiği, güzel fakat kibirli bulduğu sarışın kadının odasını tutmak ister. Sarı saçları ve güzelliği dolayısıyla rüyalarını süsleyen peri kızına benzettiği bu kadının odası genç adamı adeta kendine çeker, bu sırlı çekimin esas sebebi öğretmenin sarışın kadının geride bıraktığı izlere sahip olmak isteği ile ilgilidir. Otel kâtibinin güzel kadınlardan kalma kokuyu hapsettiğini iddia ettiği bu oda, sarışın kadının kokusundan ve bedeninden kalmış hatıraları ele geçirmek isteyen öğretmen için kaçırılmaz bir fırsattır. Boş odaya adım atmaz sarışın kadının ılık nefesinin yüzünü okşadığını vehmeden öğretmen, odayı kaplayan kadınsı kokunun etkisiyle adeta sarhoş olur. Özlem Başboğa, yazısında (2020) öğretmeni çeken bu geride kalmış koku ile arzulanan kadın arasındaki ilgiyi Yusuf Atılgan’ın *Anayurt Otel*i başlıklı romanının başkahramanı Zebercet’in “gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın” ve onun yattığı odadan duyumsanan hoş koku ile bağdaştırır. Başboğa bu noktada iki roman arasındaki benzerlikleri sıralarken, koklama duyusuna ve sevilen kadının kokusunu alımlama noktasına dikkat çeker.

Bu noktadan sonra öğretmen için olaylar daha da kötüye gitmeye başlar. Öğretmen sinema salonundan ayrıldıktan sonra bir parka gider ve burada alkolik bir adam ile tanışır. Tanıştığı adamın onun masraflarını üstlenen “melek gibi” diye tarif ettiği Adalet adında bir kız kardeşi vardır. Bu kadın öğretmenin otelde karşılaştığı, öğretmeni otel hizmetlilerinden biri sanan sarışın kadından başkası değildir. Öğretmen hemen tüm umutlarını bu kadına bağlar ve onun kölesi olmak ister. Öğretmene göre bu sarışın kadın ne zamandır aradığı, özlediği, arzuladığı o kadındır. Oysa öğretmeni cazibesi, şefkati ile kandıran Adalet düşmüş bir kadından fazlası değildir. Adalet ve kardeşi öğretmenin bütün parasını yiyip tüketirler. Adalet öğretmenin parasıyla kendine pahalı eşyalar alır. Bu alışverişler esnasında öğretmen Adalet’in satıcılarla olan gizli konuşmalarını duyar. Öğretmen kendisinin yalnız para için kullanıldığını Adalet’in kendi ağzından işitir. Adalet onu yapmacık bir ilgiyle kandırmış, onun imkânlarından faydalanmayı seçmiştir. Ancak bu bilgi bile öğretmeni Adalet’ten uzaklaştırmaya yetmez. Ona göre Adalet’i sırf rahat yaşamak için erkeklerle beraber olduğundan dolayı “namussuz” saymak yanlıştır. Onun bu saflığından faydalanan Adalet tüm parası tükenene kadar öğretmeni yanında tutar. Ancak kısa bir süre sonra öğretmen Adalet’in isteklerini karşılayamaz olunca Adalet ona yüz çevirir. “Sarışın kadın” takıntısı nedeniyle hiç düşünmeden varını yoğunu bir kadın uğruna harcayan öğretmen en sonunda beş parasız kalarak sokaklara düşer. İzmir’e geldikten sonra uzun süre görevine dönmediğinden işinden de olan öğretmen çaresiz durumdadır.

Öğretmen önce yeni diktirdiği elbiseleri satıp arkadaşı Hamit’e verdiği eski kıyafetlerini geri alır. Zehra ve ailesine yaşattıkları dolayısıyla zaten ona çok da yakınlık göstermeyen Hamit de ona tamamen yüz çevirmiştir. Elinde avucunda hiçbir şey kalmayan öğretmen işsiz ve aç bir hâlde sokaklarda yatar. Artık çöplüklerde yemek arayan, park köşelerinde uyuyan bir adama dönüşmüştür. Hamallık ve dilencilik yapmaya çalışsa da sefaletten kurtulamaz. Mantıkla uyuşmayan imkânsız hayallerin peşinden gitmek öğretmen için trajik bir sona işaret eder.

Öğretmen bir gün yolda Zehra’ya rastlar. Bir adam kaba ve çirkin tavırlarla Zehra’nın isteksizliğine rağmen ona yanaşmaya çalışmaktadır. Bu manzaraya dayanamayan öğretmen adamı Zehra’dan uzaklaştırmak ister. Zehra öğretmeni fark edince sinirle onu oradan kovar ve kendisine karışmasını söyler. Öğretmen Zehra’yı daha önce hiç bu kadar güzel ve vahşi görmediğini düşünür. Zehra başta yüz vermediği adama sokularak gözden kaybolur. Öğretmen Zehra’nın bu tavırları karşısında iyice ezilir.

Zamanla her şeyini kaybederek fakirleşen, maddî tüm imkânlarını ve hatta çevresindekilerde uyandırmaya çalıştığı saygınlığı yitiren öğretmen hislerini şu sözlerle dile getirir: “Oh, Tanrım! İçimde bir daralma hissediyorum. Demir bir el beni boğuyor. Bu geniş caddeler, bu büyük şehir, bu dünya bana dar geliyor. Oysa arkadaşımın deli gibi içtim. Sarhoşum. Ama beni hiçbir şey avutmuyor. Nerelere gideyim?” (Bilbaşar, 2008: 139-140). Önce babasını, sonra annesini kaybeden, fakir bir çocukluk geçiren, babasının korkularını bir miras gibi sahiplenen, annesinin anlattığı masallara kapılan ve “sarışın bir kadına sahip olma” gibi sağlam bir temele dayanmayan, kendisinde aslı olmayan bir haz ve geçici bir mutluluk duygusu uyandıran hayalin peşinde sürüklenerek ömrünü tüketen öğretmen kendisini tıpkı babası gibi çağıran denizin çağrısına uyarak intihar eder. Bütün ümitlerini tek tek yitirmek ve yeni geldiği memlekete yerleşip “tutunamamak” öğretmeni intihara sürüklemiştir. O karanlık, deniz korkuları ile uyuyamama problemi gibi intihara olan eğilimini de babasından kendisine geçmiş bir miras olarak değerlendirir: “Anlıyorum, şimdi anlıyorum. Deniz Tanrıçası! Beni çağıran sensin. Taa uzaklardan karşı durulmaz bir cazibe ile beni kendine çeken sensin! Sınır hissinden kurtulma isteği ile yanan babamın kanı, aynı ateşle benim damarlarımda da köpürüyor. Anlıyorum. Bu kanda sana karşı dayanılmaz bir eğilim var.” (Bilbaşar, 2008: 140). Öğretmen intihar kararının arkasında yatan sebebi babasının intiharına dayandırsa da onun intihar kararını tetikleyen hayal ettiği hayata erişememektir. Hayatını ve tüm parasını sarışın kadın hayalinin gerçek hayattaki karşılığı kabul ettiği Adalet için harcıyıp beş parasız sokaklara düştükten sonra intihar etmeyi tek çare olarak görmeye başlayan öğretmenin intiharını yalnız bir soyaçekim olarak değerlendirmek gerekir. Öğretmenin intiharında irsiyet kadar yaşanan olaylar karşısındaki pasif tutumu, iradesiz yapısı, gerçekler yerine gerçekdışı olasılıklara tutunmayı tercih etmesi de etkilidir.

Sonuç

Romanın başkişisi öğretmenin yaşadıkları ve iç dünyası üzerinde durulan *Denizin Çağırışı*'nda karakterin psikolojisi ve kişiliği, kahraman anlatıcı bakış açısının da kullanılmasıyla iyice belirginleştirilmiştir. Öğretmen karakteri çeşitli korkulara sahip, vesveselerini hayatını kontrol eden bir unsura dönüştürmüş olan, birtakım sıkıntılarla mücadele eden ancak problemlerini gizlemek, yaşadığı kimlik problemini aşmak için bir başkası gibi davranmaktan çekinmeyen birisidir. Öğretmen roman boyunca kimi zaman kendisini beğenen, kendisini toplumdaki diğer insanlardan üstün bulan biriymiş gibi görünür. Ancak onun bu özgüveni yaşadığı olaylarla çabucak yıkılmaya me-

yillidir; öğretmenin çok inişli çıkışlı bir ruh hâli vardır. Karanlıktan ve denizden korkmak ile uyuyamamak sorunu öğretmene göre kendisine babasından geçmiştir. Nitekim öğretmenin bu sağlıksız, takıntı ve saplantılara esir olmuş kişiliğinin oluşmasında babasının intiharının, fakir geçen çocukluk ve ilk gençlik yıllarının, tüm bu sıkıntılı süreç boyunca yanında olan annesinin ölümünün büyük etkisi olmuştur. Babasının korkularını bir yazgı gibi sahiplenen öğretmen yakınlık kurabildiği tek kadın olan annesinden de çeşitli batıl inançlar, hayatını şekillendirecek inanışlar öğrenmiştir. Öğretmenlik yaptığı kasabada da hayal ve planlarını gerçekleştirecek imkânlarla erişememek, toplumla uyum sağlayamamak öğretmeni büyük bir çıkmaza doğru sürüklemiştir. Bu nedenle öğretmen İzmir'e geldiğinde büyük ölçüde yıpranmış hâldedir. Korkuları, vesveseleri, saplantıları, temizlik takıntısı ve cinsel problemleri onu adeta yönetmektedir. Sarışın kadın saplantısı uğruna varını yoğunu yitirmek de onu babası gibi korktuğu denizin kollarına itmiştir. Öğretmenin küçük bir kasabadan bir şehre taşınarak kurtulma umudu suya düşmüştür. O hiçbir yere tutunmayı başaramamış bir adamdır. Bu nedenle öğretmen karakterini Türk edebiyatındaki ilk "tutunamayan" karakterlerden biri saymak ve onu "anti-kahraman" olarak değerlendirmek gerekmektedir.

Bir anti-kahraman olarak değerlendirebileceğimiz öğretmen karakteri bu akıldışı ve karmaşık yapısı dolayısıyla içedönük duyum tipine has özellikler gösteren bir şahsiyet görünümündedir. Zor bir çocukluk geçiren ve intihar eden babasının ardından annesinin çabalarıyla hayatta kalan öğretmen, akıl ve mantıkla uyuşmayan unsurlarla bağ kurmaya batıl inançlara ve kehanet rüyalarına inanan annesinin tesiriyle başlamış, zamanla gerçeklik algısını iyice yitirerek kendisine mitolojik bir dünya çizmiştir. Çevresindeki nesne ve kişilerle doğal ve sağlıklı ilişkiler kurmakta başarısız olan öğretmen bu sebeple toplumdan iyice kopmuş, iradesiz ve kontrolsüzce sürdürdüğü hayatını intihar ederek sonlandırmıştır. Bu sakin ve edilgin yapıdaki öğretmen, çevre baskısına karşı koyamadığı için yanlış kararlar almış, hayalinde yaşadığı, mitolojik bir varlığı andıran sarışın bir güzel kadın uğruna elindeki tüm imkânları yitirmiş, en sonunda da gerçekliğin sert yüzeyi altında ezilerek çareyi intihar etmekte bulmuştur. Öğretmenin kendisini intihara sürükleyen hatalar yapmasını ve süslü hayallerle bezediği hayatın sahteliğini çok geç keşfetmesinin nedenini örnek bir baba figürü olmadan yetişmesinde ve içedönük sezgisel bir tip olarak değerlendirebileceğimiz annesinin yetiştirme koşullarında büyümesinde aramak lazımdır. Anne karakteri öğretmeni hayalî ve mistik unsurlara inandırmış, görülen rüyaların haber verici nitelikte olabileceği fikrine alıştırmıştır. Bu yönlendirmesinin bir sonucu olarak öğ-

retmen karakteri gerçek ve kurmaca arasındaki dengeyi sağlama becerisini edinememiş, kendi inanç ve yargılarının tesiriyle şekillenen mitolojik bir dünyada yaşama eğilimi göstermiştir. Bu bakımdan öğretmen karakterinin gerek irsiyet özellikleri gerekse de yetiştirilme tarzı bakımından içedönük duyum tipinde bir karakter olmaya koşullandırıldığı söylenebilir. Çocukluk ve ilk gençlik yıllarında edinilen tecrübelerin ve kazanılan korku, vesvese ve takıntıların da etkisiyle karakteri şekillenen öğretmen, içedönük duyum tipine has profil çizen, içsel çağrılarını yenilerek intiharı bir kurtuluş olarak seçen bir roman kahramanıdır.

Kaynakça

- Bağcı Tayfur, Müberra (2008). *Kemal Bilbaşar'ın Hikâyeleri, Romanları ve Tiyatroları Üzerine Bir İnceleme*, Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Başboğa, Özlem (2020). "Sirenlerin Çağrısı: *Denizin Çağırışı* ile *Anayurt Oteli* Romanının Karşılaştırmalı Okuması". *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi II. Uluslararası Kapadokya Sosyal Bilimler Öğrenci Kongresi (Nevşehir, 16-18 Aralık 2020)*. Nevşehir: NEHÜ Yayınları, 474-484.
- Bilbaşar, Kemal (2008). *Denizin Çağırışı*. İstanbul: Can Yayınları.
- Forster, Edward Morgan (2001). *Roman Sanatı*. Çev. Ünal Aytür. İstanbul: Adam Yayınları.
- Jung, Carl Gustav (2019). *Psikolojide Tipler*. Çev. Nur Nirven. İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Korkmaz, Ferhat (2011). "Türk Romanının İlk Boverist Tipleri". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(35): 320-336.
- Oral, Cansu ve Şengül, Abdullah (2022). "Kemal Bilbaşar'ın *Denizin Çağırışı* Romanını Mekânın Dönüştürücü Etkisi Bağlamında Okumak". *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 15(37): 347-360.

“COPE–Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” ereve-sinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Teřekkür: Bu makaleyi hazırlarken bana fikir ve gürüşleri ile destek olan, bana yol gsteren sayın hocam Prof. Dr. Mehmet Güneř’e teşekkürlerimi sunarım.

Etik Kurul Belgesi: Bu alıřma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

ıkar atışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir ıkar atışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE–Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Acknowledgments: *I would like to thank my esteemed teacher, Prof. Dr. Mehmet Güneř, who supported me with his ideas and opinions and guided me while preparing this article.*

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Declaration of Conflicting Interests: *The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.*